

УДК 378:678;98/89

DOI <https://doi.org/10.32782/pcsd-2022-2-11>

Михайло ДЕМЯНЧУК

доктор педагогічних наук, професор кафедри медико-профілактичних дисциплін та лабораторної діагностики, Комунальний заклад вищої освіти «Рівненська медична академія» Рівненської обласної ради, вул. М. Карнаухова, 53, м. Рівне, Україна, 33018

ORCID: 0000-0001-8729-5144

Бібліографічний опис статті: Демянчук, М. (2022). Теоретичні аспекти проблеми підготовки фахівців сестринської справи до професійної діяльності. *Проблеми хімії та сталого розвитку*, 2, 86–92, doi: <https://doi.org/10.32782/pcsd-2022-2-11>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто теоретичні аспекти проблеми підготовки фахівців сестринської справи до професійної діяльності. Розкрито сутність понять «підготовка», «підготовка фахівців», «підготовка до професійної діяльності», «сестринська справа», «фахівці сестринської справи». Підсумовано, що необхідність підвищення якості підготовки фахівців медичної галузі зумовлена певними чинниками. До них передусім відносяться особливості медико-демографічних процесів та їх прогностичний характер, захворюваності та старіння населення, способу його життя, а також ті, що впливають із загальних напрямків реформування системи охорони здоров'я України, в яких роль, місце діяльності і функції медичних сестер набувають якісно нового змісту, зокрема: пріоритетний розвиток первинної медико-санітарної допомоги, в тому числі на засадах сімейної медицини; розширення стаціонарних форм лікування; формування закладів медико-соціальної допомоги хронічним хворим, інвалідам і людям похилого віку, паліативної медицини та хоспісів; активізація профілактичної діяльності; створення сектора додаткових можливостей. Установлено, що роль фахівців сестринської справи визначається займаною посадою і функцією в системі охорони здоров'я: незалежна – передбачає дії, які виконує фахівець сестринської справи за власної ініціативи як самостійного спеціаліста в системі охорони здоров'я, без вказівок і призначень лікаря або інших спеціалістів: в рамках реалізації медсестринського процесу; медсестра-педагог; медсестра-організатор (координатор, контролер); медсестра, яка займається науково-дослідницькою роботою; залежна – виконується на підставі письмових призначень лікаря і під його наглядом – помічник лікаря; взаємозалежна – передбачає спільну діяльність фахівця сестринської справи з лікарем та іншими спеціалістами. Конкретизовано найважливіші функції фахівців сестринської справи: забезпечення постійного спостереження за пацієнтами протягом усього життя, висококваліфікованого загального, диференційованого чи інтенсивного догляду за хворими в умовах стаціонарної допомоги населенню, розвиток нових форм амбулаторної допомоги, забезпечення динамічного патронажного спостереження за пацієнтами вдома, проведення реабілітаційного та відновного лікування в спеціалізованих відділеннях чи відділеннях сестринського догляду.

Ключові слова: фахівці сестринської справи, підготовка фахівців, підготовка до професійної діяльності, сестринська справа.

Mykhailo DEMIANCHUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Medical Prevention Disciplines and Laboratory Diagnostics, Municipal Institution of Higher Education «Rivne Medical Academy» of the Rivne Regional Council, M. Karnaukhov str., 53, Rivne, Ukraine, 33018

ORCID: 0000-0001-8729-5144

To cite this article: Demianchuk, M. (2022). Teoretychni aspekty problemy pidhotovky fakhivtsiv sestrynskoї spravy do profesiinoї diialnosti [Theoretical aspects of the problem of training nursing specialists for professional activity]. *Problems of Chemistry and Sustainable Development*, 2, 86–92, doi: <https://doi.org/10.32782/pcsd-2022-2-11>

THEORETICAL ASPECTS OF THE PROBLEMS OF TRAINING NURSING SPECIALISTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

The article considers the theoretical aspects of the problem of training nursing specialists for professional activity. The essence of the concepts "training", "training of specialists", "preparation for professional activity", "nursing", "nursing specialists" is revealed. It is concluded that the need to improve the quality of training of specialists in the medical field is determined by certain factors. They primarily include the peculiarities of medical and demographic processes and their predictive nature, morbidity and aging of the population, their way of life, as well as those arising from the general directions of reforming the health care system of Ukraine, in which the role, place of activity and functions of nurses acquire a qualitatively new content, in particular: priority development of primary health care, including on the basis of family medicine; expansion of inpatient substitute forms of treatment; formation of medical and social care institutions for chronically ill, disabled and elderly people, palliative medicine and hospices; activation of preventive activities; creating a sector of additional opportunities. It has been established that the role of nursing specialists is determined by their position and function in the health care system: independent – involves the actions performed by a nursing specialist on his own initiative as an independent specialist in the health care system, without the instructions and appointments of a doctor or other specialists: within the framework of the implementation of the nursing process; nurse teacher; nurse-organizer (coordinator, controller); a nurse engaged in research work; dependent – performed on the basis of written prescriptions of a doctor and under his supervision – a doctor's assistant; interdependent – involves the joint activity of a nursing specialist with a doctor and other specialists. The most important functions of nursing specialists are specified: providing constant monitoring of patients throughout life, highly qualified general, differentiated or intensive care for patients in the conditions of inpatient care for the population, development of new forms of outpatient care, providing dynamic patronage monitoring of patients at home, conducting rehabilitation and restorative treatment in specialized units or nursing units.

Key words: *nursing specialists, specialist training, professional training, nursing.*

Актуальність проблеми. Розвиток нашого суспільства в сучасних умовах та підвищення його добробуту зумовлюють необхідність у кваліфікованих та конкурентоспроможних кадрах на різних рівнях загальнодержавних і регіональних потреб. Одним із найважливіших завдань, що стоять на сьогодні перед будь-яким медичним навчальним закладом є забезпечення держави фахівцями, що мають високий рівень професійної підготовки, оскільки якість медичної допомоги безпосередньо залежить від рівня підготовки випускників-медиків.

Підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу й ринковим відносинам в економіці, виховання соціально-активних членів суспільства, формування у них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей та національної свідомості є головним завданням професійної освіти в умовах переходу до ринкових відносин, яка відповідає певному рівню кваліфікації (Професійна освіта, 2000).

Протягом останніх років у системі охорони здоров'я України продовжується реформування сестринської справи, спрямоване на модернізацію системи освіти сестринського персоналу, з розширенням професійних навичок, професійного та соціального статусу. Глобальні зміни

української охорони здоров'я багато в чому залежить від компетентності медичних кадрів, зокрема медичних сестер. Підготовка медичних сестер нової генерації – прикладних та академічних бакалаврів сестринської справи не тільки актуалізує престиж професії, а й дозволить передати велику частку функціоналу лікарів медичним сестрам, що знизить дефіцит лікарських кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи висвітлені у численних працях сучасних науковців. Так, З. Алтинбекова, В. Іванова та М. Шегедин висвітлили базову модель медсестринства в Україні (Алтинбекова, Іванова & Шегедин, 2008). Тоді як О. Булаєвська виявила складові професійної діяльності середнього медичного персоналу (Булаєвська, 2011). О. Маркович виявила специфічні особливості формування професійних умінь майбутніх медичних сестер хірургічного профілю засобами алгоритмізації (Маркович, 2008). Л. Нечаєва дослідила специфіку процесу підготовки студентів коледжів до взаємодії (Нечаєва, 1991). У доробку О. Шароватової відбито результати дослідження готовності майбутніх фахівців соціономічної сфери до здійснення губернерської діяльності (Шароватова, 2009). Сучасні підходи до вищої медичної освіти в Україні (з

дистанційним під'єднанням ВМ(Ф) НЗ України за допомогою відеоконференц-зв'язку) відображено в матеріалах численних конференцій. Значну увагу дослідники спрямовують на забезпечення розвитку самостійності майбутніх бакалаврів сестринської справи. Зокрема, О. Яковець описує самостійну роботу як важливий чинник у формуванні професійних умінь студентів медичних коледжів (Яковець, 2011).

Метою статті є теоретичний огляд проблеми підготовки фахівців сестринської справи до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо сутність об'єкта нашого дослідження, приділивши основну увагу поняттям «підготовка», «підготовка фахівців», «підготовка до професійної діяльності», «сестринська справа», «підготовка фахівців сестринської справи».

Аналіз першоджерел дозволив нам знайти різні підходи до визначення поняття «підготовка». У педагогічному словнику – сукупність знань, умінь, навичок, оволодіння якими дає змогу бути спеціалістом у певній галузі (Гончаренко, 1997, с. 145).

Л. Нечаєва розглядає процес підготовки як готовність, яка розуміється нею як «система інтегральних змінних, що включають професійну спрямованість особистості, її теоретичну озброєність, а також наявність професійно-значущих умінь, необхідних для спільної діяльності» (Нечаєва, 1991, с. 7).

Н. Ничкало поняття «підготовка» тлумачить двояко: як навчання, тобто спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань та як готовність, під якою розуміється наявність компетенції, знань, умінь та навичок необхідних для успішного виконання певних завдань (Професійна освіта, 2000).

Ми дотримуємося погляду М. Васильєвої, яка вважає, що під терміном «підготовка» слід розуміти процес формування, удосконалення знань, умінь, навичок, якостей особистості необхідних для виконання діяльності, здійснюваної в ході навчання, самоосвіти або професійної освіти (Васильєва, 2003).

Підготовка фахівця – це сукупність практичних знань, умінь і навичок, частина професійно-трудового досвіду, реалізована у практичних діях, які становлять основу професії.

Г. Алексєєва підготовку фахівців розглядає як частину організованого педагогічного процесу з набуття професійних знань, умінь та ціннісних установок, яка реалізується в рамках відповідного циклу галузевого стандарту (Алексєєва, 2012).

Базуючись на поняттях системного аналізу Л. Янчева, Л. Крайнюк та П. Пивоваров сформулювали наступні принципи формування фахівців нового покоління: мотивація (абітурієнтів; студентів; викладачів); агрегування (навчальних дисциплін; навчальних планів; робочих програм; кафедр); інтеграція (науки, виробництва, освіти; навчальних дисциплін, робочих програм); фундаменталізація (просякнення спеціальних дисциплін фундаментальними; запровадження нових методів фундаментальних дисциплін необхідних для розв'язання актуальних проблем галузі). Перший принцип включає, по-перше, мотивацію пізнавальної діяльності студентів по формуванню себе як фахівця високого рівня, по-друге, мотивацію систематичної роботи професорів та доцентів у напрямку підвищення своєї кваліфікації. Під агрегуванням розуміють об'єднання низки дисциплін одного напрямку. Під інтеграцією – часткове об'єднання кількох навчальних дисциплін із взаємним проникненням, з «просякненням». При цьому доцільно об'єднувати дрібні дисципліни в більш крупні або приєднувати їх до більш крупних. При цьому мова йде не про механічне об'єднання, а про злиття дисциплін з глибокими міждисциплінарними зв'язками (Янчева, Крайнюк & Пивоваров, 2010).

За баченням О. Шароватової, підготовку до професійної діяльності необхідно розглядати як цілеспрямований процес формування готовності до виконання комплексу завдань, які слід виконувати випускникові освітньої установи у сфері оплачуваної праці (Шаратова, 2009). На думку Г. Алексєєвої, підготовка до професійної діяльності є системою організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, загальних і професійних знань, умінь, навичок і професійної готовності (Алексєєва, 2012).

Необхідність підвищення якості підготовки фахівців медичної галузі зумовлена певними чинниками. О. Яковець виділила наступні, вплив яких значною мірою викликає необхідність перегляду ролі і місця сестринської

справи, переорієнтації змісту медсестринської освіти в зв'язку з формуванням багатоукладної системи охорони здоров'я та адаптації її до ринкових умов. До них передусім відносяться особливості медико-демографічних процесів та їх прогностичний характер, захворюваності та старіння населення, способу його життя, а також ті, що впливають із загальних напрямків реформування системи охорони здоров'я України, в яких роль, місце діяльності і функції медичних сестер набувають якісно нового змісту, зокрема: пріоритетний розвиток первинної медико-санітарної допомоги, в тому числі на засадах сімейної медицини; розширення стаціонарозамінюючих форм лікування; формування закладів медико-соціальної допомоги хронічним хворим, інвалідам і людям похилого віку, паліативної медицини та хоспісів; активізація профілактичної діяльності; створення сектора додаткових можливостей (Янковець, 2011).

Проте проблема підготовки фахівців сестринської справи до професійної діяльності головними якостями яких є компетентність, мотивація і професіоналізм, є актуальною і нині, оскільки зумовлена запитами ринку праці та є індикатором оцінки якості роботи будь-якого медичного закладу.

Підготовка фахівців медсестринської справи здійснюється у галузі знань «Медицина», напрям підготовки «Сестринська справа» та отримують кваліфікацію «медична сестра».

Сестринська справа визначається: як сукупність наукових знань, що ґрунтуються на результатах досліджень у сестринській справі та інших науках, навичок і умінь, що досягли високого рівня реалізації; галузь знань і професійна діяльність з догляду за хворими; академічна (начальна) дисципліна як особлива галузь знання, професія; прикладна дисципліна, що заснована на знаннях і навичках; прикладна дисципліна, що включає дидактичну і клінічну підготовку; професійна сестринська практика (Булаєвська, 2011).

Сучасне трактування Всесвітньої організації охорони здоров'я сестринської справи містить в собі не лише визначення її місця і завдань в системі охорони здоров'я, а й чітко окреслює коло функціональних обов'язків: «Сестринська справа – це складова частина системи охорони здоров'я, яка направлена на вирішення про-

блем індивідуального та громадського здоров'я населення в мінливих умовах навколишнього середовища. Сестринська справа включає в себе діяльність по зміцненню здоров'я, профілактиці захворювань, наданню психосоціальної допомоги особам, які мають фізичні та (або) психічні захворювання, а також непрацездатним всіх вікових груп. Сестринська справа охоплює фізичні, інтелектуальні та соціальні аспекти життя в тій мірі, в якій вони впливають на здоров'я, виникнення хвороби, непрацездатність та смерть» (Сучасні підходи до вищої медичної освіти в Україні (з дистанційним під'єднанням ВМ(Ф) НЗ України за допомогою відеоконференц-зв'язку), 2017).

Європейське регіональне бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я визначає 4 основних функції, які повинні виконувати у суспільстві фахівці медсестринської справи:

забезпечення і керівництво допомогою фахівців сестринської справи. Це включає сприяння, профілактику, лікування, реабілітацію або підтримку окремих осіб, сімей і груп людей;

навчання пацієнтів, їх родичів, клієнтів, персоналу, учнів шкіл, студентів медичних навчальних закладів медико-санітарної допомоги. Це включає забезпечення інформації для досягнення здоров'я, санітарну просвіту, оцінку результатів освітніх програм, надання допомоги фахівцям медсестринської справи в набутті нових знань і навичок;

діяльність фахівців сестринської справи як ефективного члена бригади медико-санітарної допомоги. Це включає ефективну співпрацю з іншими людьми під час планування, організації, управління й оцінки сестринських служб як складової загальної служби охорони здоров'я;

розвиток практики сестринської справи через критичне мислення і наукові розробки. Це включає розробку нових методів роботи, визначення сфери досліджень, участь у таких дослідженнях фахівців сестринської справи і використання ними визначених культурних, етичних і професійних стандартів під час проведення наукових досліджень у сестринській справі.

За баченням М. Шегедин, В. Іванова, З. Алтинбекова роль фахівців сестринської справи визначається займаною посадою і функцією в системі охорони здоров'я:

незалежна – передбачає дії, які виконує фахівець сестринської справи за власної ініціативи як самостійного спеціаліста в системі охорони здоров'я, без вказівок і призначень лікаря або інших спеціалістів: в рамках реалізації медсестринського процесу; медсестра–педагог; медсестра-організатор (координатор, контролер); медсестра, яка займається науково-дослідницькою роботою;

залежна – виконується на підставі письмових призначень лікаря і під його наглядом – помічник лікаря;

взаємозалежна – передбачає спільну діяльність фахівця сестринської справи з лікарем та іншими спеціалістами (Шегедин, Іванова & Алтинбекова, 2008).

Дослідники вважають, що найважливіші функції фахівців сестринської справи – забезпечення постійного спостереження за пацієнтами протягом усього життя, висококваліфікованого загального, диференційованого чи інтенсивного догляду за хворими в умовах стаціонарної допомоги населенню, розвиток нових форм амбулаторної допомоги, забезпечення динамічного патронажного спостереження за пацієнтами вдома, проведення реабілітаційного та відновного лікування в спеціалізованих відділеннях чи відділеннях сестринського догляду – їх якісне виконання можливе лише за умови достатньої та адекватної підготовки фахівців сестринської справи усіх рівнів з використанням сучасних освітніх технологій.

За баченням О. Маркович, під підготовкою фахівців сестринської справи до професійної діяльності необхідно розуміти вільне володіння ними фундаментальними і спеціальними знаннями та вміннями у питаннях комплексного догляду за пацієнтами; здатність

до аналітичного мислення і творчої діяльності, що пов'язана з їхніми функціональними обов'язками; здатність до самовдосконалення і самонавчання тощо (Маркович, 2008).

У межах нашого дослідження під підготовкою фахівців сестринської справи до професійної діяльності будемо розуміти процес набуття знань, формування вмінь та навичок обраного фаху, з метою досягнення високого професіоналізму, різнопланової компетентності та ефективного виконання медсестринських функцій та завдань.

Висновки. Розглянуті теоретичні аспекти проблеми підготовки фахівців сестринської справи до професійної діяльності дали можливість розкрити сутність таких понять як «підготовка», «підготовка фахівців», «підготовка до професійної діяльності», «сестринська справа», «фахівці сестринської справи». Підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних бакалаврів сестринської справи з високим рівнем професійних знань, умінь, навичок, досвіду виконання професійних функцій, які відповідають сучасним вимогам науково-технічного прогресу, потребам у соціально-активних членах суспільства, формування у них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей і національної свідомості, є важливим завданням професійної освіти. Тому нині наріжним каменем професійної підготовки майбутніх бакалаврів сестринської справи в медичних академіях є оновлення й технологізація освітнього процесу. **Перспективи подальших наукових розвідок** вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні необхідності застосування до підготовки фахівців сестринської справи до професійної діяльності особистісно орієнтованого підходу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева Г. М. Сутність і структура готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету*. 2012. № 2. С. 9–14.
2. Алтинбекова З. Б., Іванова В. А., Шегедин М. Б. До питання про базову модель медсестринства в Україні. *Медсестринство*. 2008. № 2. С. 34–36.
3. Булаєвська О. В. Складова професійної діяльності середнього медичного персоналу: професійне спілкування. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 60. С. 124–127.
4. Васильєва М. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога: дис... д-ра пед.наук: 13.00.04. Х.: ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 2003. 432с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.

6. Крайнюк Л.М., Янчева Л. М., Пивоваров Л. М. Інноваційні підходи до формування фахівця нового покоління з напрямку підготовки «харчові технології та інженерія». *Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Теоретико-методологічні та практичні проблеми підготовки фахівців за ступеневою системою освіти* : VIII Всеукр. наук.-метод. конф., 23 вересня 2010 р. / редкол. : О. І. Черевко. Харків : ХДУХТ, 2010. С. 9–13.
7. Маркович О. В. Формування професійних умінь майбутніх медичних сестер хірургічного профілю засобами алгоритмізації: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04; АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. К., 2008. 20 с.
8. Нечаева Л. В. Подготовка студентов педагогических институтов к взаимодействию с учащимися: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Харьков, 1991. 18 с.
9. Професійна освіта : навчальний посібник / укл. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. К. : Вища школа, 2000. 149 с.
10. Шароватова О. П. Дослідження готовності майбутніх соціальних педагогів до здійснення гувернерської діяльності. *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. 2009. Вип. 27. С. 224-232.
11. Сучасні підходи до вищої медичної освіти в Україні (з дистанційним під'єднанням ВМ(Ф) НЗ України за допомогою відеоконференц-зв'язку) (2017) : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяченої 60-річчю ТДМУ (Тернопіль, 18–19 трав. 2017 р.) : у 2 т. / Терноп. держ. мед. ун-т імені І. Я. Горбачевського. Тернопіль : ТДМУ, 2017. С. 67–72.
12. Яковець О. В. Самостійна робота як важливий чинник у формуванні професійних умінь студентів медичних коледжів. *Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 10-11 листоп. 2011 р.). Житомир, 2011, С. 261–263.

REFERENCES:

1. Aliexieieva, H. M. (2012) Sutnist i struktura hotovnosti maibutnix sotsialnykh pedahohiv do zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti [The essence and structure of the readiness of future social pedagogues to use computer technologies in their professional activities]. *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Collection of scientific works of Berdyan State Pedagogical University*, 2, 9–14. [in Ukrainian].
2. Altyzbekova, Z. B., Ivanova, V. A., Shehedyn, M. B. (2008) Do pytannia pro bazovu model medsestrynstva v Ukraini [To the question of the basic model of nursing in Ukraine]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 2, 34-36. [in Ukrainian].
3. Bulaievska, O. V. (2011) Skladova profesiinoi diialnosti serednoho medychnoho personalu: profesiine spilkuvannia [Component of professional activity of middle medical personnel: professional communication]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine*, 60, 124-127. [in Ukrainian].
4. Vasylieva, M. (2003) Teoretychni osnovy deontolohichnoi pidhotovky pedahoha [Theoretical foundations of the deontological training of a teacher]: dys... d-ra ped.nauk: 13.00.04. Kh.: KhDPU im. H.S. Skovorody. [in Ukrainian].
5. Honcharenko, S. U. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. K.: Lybid. [in Ukrainian].
6. Krainiuk, L.M., Yancheva, L. M., Pyvovarov, L. M. (2010) Innovatsiini pidkhody do formuvannia fakhivtsia novoho pokolinnia z napriamu pidhotovky «kharchovi tekhnolohii ta inzheneriia» [Innovative approaches to the formation of a new generation specialist in the field of training "food technologies and engineering"]. *Modernizatsiia vyshchoi osvity ta problemy upravlinnia yakistiu pidhotovky fakhivtsiv. Teoretyko-metodolohichni ta praktychni problemy pidhotovky fakhivtsiv za stupenevuiu systemoiu osvity – Modernization of higher education and problems of quality management of specialist training. Theoretical, methodological and practical problems of training specialists according to the degree system of education: VIII Vseukr. nauk.-metod. konf., 23 veresnia 2010 r.* / redkol. : O. I. Cherevko. Kharkiv : KhDUKhT. [in Ukrainian].
7. Markovych, O. V. (2008) Formuvannia profesiynykh umin maibutnykh medychnykh sester khirurhichnoho profilu zasobamy alhorytmizatsii [Formation of professional skills of future nurses of a surgical profile by means of algorithmization]: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.04; APN Ukrainy, Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh. K. [in Ukrainian].
8. Nechaeva, L. V. (1991) Podhotovka studentov pedahohycheskykh ynstytutov k vzaymodeistviyu s uchashchymysia [Preparation of students of pedagogical institutes to interact with students]: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kharkov. [in Ukrainian].
9. Profesiina osvita (2000) [Professional education] : navchalnyi posibnyk / ukl. S. U. Honcharenko ta in. ; za red. N. H. Nychkalo. K. : Vyshcha shkola –. [in Ukrainian].

10. Sharovatova, O. P. (2009) Doslidzhennia hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do zdiisnennia huvernerskoi diialnosti [Research on the readiness of future social pedagogues to carry out governorship activities]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury : zb. nauk. pr – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture: coll. of science pr*, 27, 224-232. [in Ukrainian].

11. Suchasni pidkhody do vyschoi medychnoi osvity v Ukraini (z dystantsiinym pidiednanniam VM(F) NZ Ukrainy za dopomohoiu videokonferents-zv'iazku) [Modern approaches to higher medical education in Ukraine (with remote connection of the Ministry of Health of Ukraine through video conferencing)] (2017) : materialy XIV Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, prysviachenoї 60-richchiiu TDMU (Ternopil, 18–19 trav. 2017 r.) : u 2 t. / Ternop. derzh. med. un-t imeni I. Ya. Horbachevskoho. Ternopil : TDMU, 1. [in Ukrainian].

12. Iakovets, O. V. (2011) Samostiina robota yak vazhlyvyi chynnyk u formuvanni profesiinykh umin studentiv medychnykh koledzhiv [Independent work as an important factor in the formation of professional skills of medical college students]. *Vyscha osvita v medsestrynstvi: problemy i perspektyvy: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* – Higher education in nursing: problems and prospects: materials of Vseukr. science and practice conf. (Zhytomyr, 10-11 lystop. 2011 r.). Zhytomyr, 261–263. [in Ukrainian].